

Info

Refereer bij het verwijzen naar deze tekst altijd naar de gepubliceerde versie:

Compaijen, Rob. 2021. "De morele irrelevantie van de grote ontstaansverhalen," *De Getemde Mens*, M. Harlaar (red.), Antwerpen/'s-Hertogenbosch: Gompel&Svacina, 2021, pp. 104-106.

De morele irrelevantie van de grote ontstaansverhalen

Rob Compaijen

In onze cultuur wordt de vraag naar het ontstaan van moraal veelal beantwoord vanuit twee grote verhalen. Er is het evolutionaire verhaal dat het ontstaan van moraal verklaart door bijvoorbeeld te verwijzen naar de voordelen die moraal biedt in de strijd om te overleven. Dat we incest verafschuwen en waarde hechten aan samenwerking is niet verwonderlijk; degenen die, in een ver verleden, samenwerking verafschuwden en waarde hechtten aan incest zijn er, niet geheel toevallig, veel minder goed in geslaagd hun genen door te geven.

Er is ook het religieuze verhaal dat God aan het begin van de moraal plaatst. Dat we gehecht zijn aan rechtvaardigheid en de bereidheid kunnen voelen onszelf weg te cijferen voor een ander, hoeft ons niet verbazen. God heeft de menselijke natuur zo geschapen dat de mens zich gebonden weet aan een sterke morele impuls.

Beide verhalen hebben mondige aanhangers. In tegenstelling tot wat de aanhangers suggereren, denk ik echter dat deze grote verhalen bijna altijd zinloos zijn in de ethiek.

Beide verhalen zijn *irrelevant* voor de beantwoording van de vraag *wat we moeten doen* of *hoe we moeten (samen)leven*. Een vriendin van wie je weet dat ze zich eenzaam voelt, stelt voor om een wandeling te maken. Je hebt je leidinggevende echter beloofd om het rapport af te ronden waaraan jullie al weken werken. Wat moet je doen? Of: tot op heden heb je je in je leven nauwelijks bekommerd om dierenleed, maar onlangs zag je een documentaire over de wijze waarop de vis die je graag eet gevangen wordt. Je bent geschokt en vraagt je af of je vegetarisch moet gaan eten. Om dergelijke vragen te beantwoorden moet je van alles doen: reflecteren, afwegen, verbeelden, in gesprek gaan – maar nadenken over de evolutionaire of religieuze oorsprong van moraal helpt je geen stap verder.

Nu zullen aanhangers van de 'ontstaansverhalen' dat waarschijnlijk wel onderkennen. Maar in tegenstelling tot wat vaak wordt benadrukt, hebben de verhalen ook maar een *heel beperkte verklaringskracht*. Ze bieden hoogstens een algemene verklaring voor de aanwezigheid van heel algemene neigingen en gevoelens. Maar ons morele leven wordt juist gekenmerkt door heel specifieke neigingen en gevoelens. Tijdens een borrel op het werk maak je, meegesleurd door de sfeer, een ongepaste grap en nu schaam je je. Waarom voel je schaamte? Teruggrijpen op een evolutionaire of religieuze ontstaansgrond van schaamte is nauwelijks informatief. Het antwoord op de vraag is complex en specifiek: het zal waarschijnlijk verwijzen naar (je relatie tot) de mensen die je gehoord hebben en naar een morele norm waarvan je zelf vindt dat je die hebt overtreden (een norm waarvan je bovendien meent dat de anderen die ook onderschrijven), en waarschijnlijk ook naar je rigide persoonlijkheid ('ik mag mij niet laten meesleuren') en de manier waarop je opvoeding aan die rigiditeit heeft bijgedragen.

De grote verhalen over het ontstaan van moraal zijn moreel gezien irrelevant.